

František Vencovský a Karel Engliš – dvě významná výročí[#]

Jitka Koderová*

30. června uplyne 50 let od úmrtí významného českého národohospodáře, vysokoškolského pedagoga, politika a státníka Karla Engliše; 5. července tomu bude pět let, co zemřel František Vencovský, jeden z nejvýznamnějších českých ekonomů druhé poloviny XX. století. A byl to právě F. Vencovský, Englišův žák a pokračovatel, kdo nejen dále rozvíjel Englišovu národohospodářskou teorii aplikací jeho teleologické metody při výkladu soudobých hospodářských jevů a při hledání cest k řešení aktuálních problémů, ale zasloužil se také o propagaci Englišova díla a o jeho navrácení do dějin českého ekonomického myšlení, z nichž byl Engliš po únoru 1948 oficiálně vyloučen. Spojení vzpomínky na oba autory, kteří významným způsobem přispěli k rozvoji české monetární teorie, tedy nepostrádá logiku, má však svá úskalí spočívající v tom, že se nepodaří postihnout obě osobnosti v plné šíři jejich záběru. První část příspěvku bude věnována stručné charakteristice vztahu mezi F. Vencovským a K. Englišem, druhá a třetí část pak bude zaměřena na každého z nich jednotlivě.

František Vencovský a Karel Engliš

Charakterizovat osobnost a přínos K. Engliše pro českou ekonomickou vědu a pro vývoj hospodářské politiky Československa v období mezi oběma světovými válkami není možné bez zohlednění značného množství prací, které této problematice věnoval F. Vencovský. K jeho povědomí o K. Englišovi došlo na počátku 40. let při četbě Englišovy knihy *Národní hospodářství* (Engliš, 1940). Po té, co v zimním semestru 1945-1946 jako student Právnické fakulty Univerzity Karlovy absolvoval Englišovy přednášky, koupil si v antikvariátě Englišovo stěžejní dílo, dvousvazkovou *Soustavu národního hospodářství*, nechal ji opatřit kvalitní vazbou a požádal autora o podpis. Engliš se nejprve zeptal, proč se přichozí zajímá o národní hospodářství a jaké jsou jeho znalosti v tomto oboru. Po krátké chvíli jej vyzval, aby se posadil a začali diskutovat nejen o zdrojích zájmu F. Vencovského o ekonomické otázky a o Englišovy práce, ale i o odborných otázkách, především o v té době aktuální účasti Československa v Mezinárodním měnovém fondu (Vencovský, 2000a).

Zájem mladého studenta o národohospodářské otázky, jeho rozsáhlý přehled a orientace v aktuálních problémech vedly k jejich častějšímu setkávání a k rozhovorům nad různými tématy, a to i po té, co Engliš pod vlivem politických změn a s nimi souvisejících tlaků 26. února 1948 rezignoval na svou funkci rektora Univerzity Karlovy a následně byl zbaven všech svých dalších univerzitních funkcí. K diskusím po té docházelo zpočátku v Englišově pražském bytě, po odchodu F. Vencovského do Humpolce prostřednictvím dopisů či osobně při jeho cestách do Prahy. Po nuceném odchodu K. Engliše z Prahy ho F. Vencovský, i přes nemalá rizika s tím spojená, navštěvoval v Hrabyni. Zpočátku byly jeho návštěvy spíše sporadické, později přijížděl téměř pravidelně každé dva měsíce. Jedna cesta do Hrabyně mu

[#] Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného projektu *Měnové a regulační aspekty nestability finančních trhů* registrovaného u Interní grantové agentury VŠE v Praze pod evidenčním číslem F1/10/2010.

^{*} Doc. Ing. Jitka Koderová, CSc. – docentka, Katedra měnové teorie a politiky, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <koderova@vse.cz>.

přitom trvala prakticky celý den. Znalosti Englišova díla, metody jeho uvažování i jeho názorů využil F. Vencovský nejen ve své vědecké práci, v níž na Engliše navázal, ale také ve svém pozdějším úsilí o Englišovu rehabilitaci. První pokusy v tomto smyslu podnikl – bohužel bez úspěchu – již v letech 1967-68.¹ Po roce 1989 pak využil všechny možné příležitosti k tomu, aby dostal Englišovo jméno a dílo do povědomí nejen odborné, ale i širší veřejnosti.

V roce 1990 byl F. Vencovský hlavním iniciátorem založení Englišovy společnosti, která usilovala o návrat K. Engliše do vědeckého života, a do roku 1994 byl jejím předsedou. V roce 1996 byla Englišova společnost po dohodě jejích představitelů rozpuštěna a převedena ve prospěch Englišovy nadace při Ekonomické fakultě VŠB-TU v Ostravě, jež každým rokem oceňuje mladé nadané ekonomy, a Englišovy ceny v Brně. Vznik této ceny umožnil podle F. Vencovského, aby se Česká republika zařadila mezi země, „které tímto způsobem i v oblasti národohospodářské nejen připomínají a vyjadřují úctu k velkým osobnostem své minulosti, ale využívají jejich díla i jako inspiraci k ocenění přínosů pro myšlení a potřeby současnosti“ (Vencovský, 1994a). Prvním laureátem Englišovy ceny se stal tehdejší guvernér ČNB Josef Tošovský. V roce 1999 tuto cenu obdržel po Václavu Klausovi jako třetí v pořadí sám F. Vencovský (Velek, 1999). Kromě toho se F. Vencovský také významně zasloužil o uspořádání výstavy věnované K. Englišovi, která byla instalována v mediotéce VŠE v Praze v roce 2000 a posléze byla přenesena do Brna.

F. Vencovský usiloval také o vydávání původních Englišových prací. V roce 1990 vyšla novelizovaná reedice díla *Hospodářské soustavy upravená podle autorových rukopisných poznámek* (Engliš, 1990), po ní následovalo vydání posledního do té doby nepublikovaného uceleného Englišova díla z 50. let nazvaného *Věčné ideály lidstva* (Engliš, 1992). Nejvýznamnějším počinem v této oblasti bylo vydání obšírného výběru statí z Englišova *Národního hospodářství* z roku 1946 a *Soustav národního hospodářství* z roku 1938. Vybrané kapitoly z těchto prací, k nimž F. Vencovský připojil článek *Přiměřený kurz měny*, publikovaný 21. června 1936 v *Lidových novinách*, byly sestaveny tak, aby poskytly komplexní pohled na Englišův výklad stěžejních národohospodářských pojmů a problémů. Tomu F. Vencovský přizpůsobil i názvy jednotlivých kapitol a velice šetrnými pravopisnými a stylistickými úpravami zpřístupnil text současným čtenářům (Engliš, 1995).

Kromě toho je F. Vencovský autorem více než 40 publikací (Koderová, 2011, s. 95-96), které jsou buď přímo věnovány Englišovi, nebo je o něm v jejich rámci pojednáno. K nejvýznamnějším z nich patří vedle samostatných monografií (1991a, 1993a) či kapitol v některých dalších publikacích (Vencovský 1993b, 1997a; Vencovský - Půlpán aj. 2005) rozsáhlé statí věnované Englišově osobnosti (1993c), jeho přínosu k rozvoji metodologie (1990) a národohospodářské teorie (2000b, 2000c) a také jeho účasti na formování hospodářské politiky Československa v období mezi oběma světovými válkami (1991a, 1994b, 1995a, 1995b). Kromě uvedených prací přibližoval F. Vencovský Englišovu osobnost odborné i širší veřejnosti v řadě časopiseckých a novinových článků. Englišův vliv pak prolíná celým jeho dílem (Koderová, 2011).

Významnou zásluhu měl F. Vencovský také na tom, že v roce 1991 propůjčil prezident republiky K. Englišovi in memoriam řád T. G. Masaryka za vynikající zásluhy o demokracii a lidská práva.

---

¹ V materiálech z jeho pozůstalosti se nachází žádosti směřované v této záležitosti na různá místa a instituce.

Karel Engliš

Z toho, co bylo uvedeno v předcházející části, je zřejmé, že je nemožné nalézt někoho, kdo by byl s Englišem v tak úzkém kontaktu a kdo by znal jeho životní osudy, názory a dílo v takovém rozsahu a do takové hloubky, aby o něm mohl pojednat fundovaněji než F. Vencovský. Spokojme se tedy pouze se skromnou připomínkou, kterou je možné libovolně rozšiřovat na základě výše uvedených odkazů případně dalších prací věnovaných Englišovi, ať již z pera F. Vencovského či jiných autorů.

Karel Engliš se narodil 17. 8. 1880 v Hrabyni u Opavy jako deváté dítě v rodině vesnického řezníka. Po maturitě na gymnasiu v Opavě, kde se musel od kvinty sám živit kondicemi, nastoupil Engliš v roce 1899 ke studiu na Právnické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity. Zde ho zřejmě nejvíce ovlivnil nestor českých ekonomů Albín Bráf, a to nejen pokud jde o zájem o vědeckou práci, ale i pokud jde o její obor – národní hospodářství. Bez vlivu na Englišovu vědeckou dráhu zjevně nezůstaly ani přednášky Ludwiga Josepha Brentana (stoupence mladší německé historické školy a katedrového socialismu), které navštěvoval v době krátkého studia na univerzitě v Mnichově, kam doprovázel jako domácí učitel mladého hraběte Rudolfa Czernina z Chudenic. Po ukončení studia a následných čtyřech letech působení na Zemském statistickém úřadu pro Království české odešel Engliš do Vídně, kam ho do svého úřednického aparátu povolal tehdejší český ministr obchodu František Fiedler. Zde také redigoval úřední měsíčník *Soziale Rundschau*, který podnítil jeho zájem o sociální politiku. Současně dojížděl přednášet národní hospodářství na českou techniku do Brna, kde se v roce 1911 pro tento obor habilitoval u prof. Jana Kolouška a kde byl po jeho odchodu o rok později jmenován mimořádným a v roce 1917 řádným profesorem.

Po vzniku Československa se spolu s Aloisem Jiráskem zasloužil o založení brněnské Masarykovy univerzity. Od jejího založení v roce 1919 zde působil na Právnické fakultě a stal se také jejím prvním rektorem. Setrval zde až do roku 1939, kdy byl povolán do Prahy jako profesor národního hospodářství na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy. Po uzavření českých vysokých škol v době okupace se plně věnoval vědecké práci. V roce 1947 byl v souvislosti s přípravami oslav 600. výročí založení Univerzity Karlovy zvolen jejím rektorem. Již v prosinci téhož roku ho však komunistický ministr informací V. Kopecký v projevu ke studentům označil za „pochybného reprezentanta univerzity“ a 27. února 1948 proti němu vystoupil také Akční výbor pražských vysokých škol a následně i Akční výbor Národní fronty na právnické fakultě a Akční výbor Národní fronty na ministerstvu školství a osvěty. Za této situace Engliš na rektorskou funkci rezignoval a záhy byl zbaven i profesorského místa. Následoval zákaz vydávání a prodeje jeho publikací, došlo k jejich stahování z knihoven a ničení. V roce 1952 byl dokonce donucen opustit Prahu. Po složitém jednání² se mohl odstěhovat do malého domku ve svém rodišti, v Hrabyni u Opavy, kde žil s manželkou v nuzných poměrech až do konce života.

Svou politickou kariéru zahájil krátce po příchodu do Brna, když dostal nabídku, aby kandidoval za Lidovo-pokrokovou stranu ve volbách do Moravského zemského sněmu. Po ustavení Národního shromáždění se stal poslancem za Stranu státoprávní demokracie, která vznikla sloučením několika stran včetně strany Lidovo-pokrokové. Rozhodující měrou se podílel na přípravě vládního návrhu zákona o obchodních platidlech, který se měl stát základem pro vytvoření samostatné československé měny. I když byl tento náš první měnový zákon přijat, k jeho realizaci nedošlo pro nesouhlas tehdejšího ministra financí Aloise Rašína. Ten měl totiž připraven vlastní návrh na odloučení od rakousko-uherského peněžního oběhu a

² Původně mu byla určena opuštěná hájovna bez elektrického proudu u Kadaně.

na přechod k samostatné československé měně. S Rašínem se Engliš neshodl ani v názoru na uspořádání měnových poměrů. Stejně jako Rašín považoval i on pevnou měnu za základ pro zdravý vývoj československé ekonomiky a pro její stabilitu, rozcházel se však v představách o tom, jak k ní dospět.

Zatímco Rašín prosazoval tvrdou politiku spojení koruny se zlatem a jejího neustálého zhodnocování, Engliš byl naproti tomu nominalistou a byl si vědom možných negativních důsledků deflační politiky na hospodářské subjekty a spíše inklinoval k opatřením směřujícím ke stabilizaci její kupní síly. Tento záměr se Englišovi podařilo realizovat pouze krátkodobě, od května 1920 do března 1921, kdy poprvé usedl do křesla ministra financí. Následná deflační politika, realizovaná tentokrát přes měnový kurs, která vyvrcholila po opětovném Rašínově nástupu do funkce ministra financí v říjnu 1922 a pokračovala i po jeho smrti, významně přispěla k prohloubení poválečné hospodářské krize. Od roku 1925 se začala prosazovat Englišova koncepce stabilizační měnové politiky. Engliš se tím však dostal do sporu s vedením Národně demokratické strany, která vzešla ze Strany státoprávní demokracie, a proto z ní počátkem září 1925 vystoupil a vzdal se poslaneckého mandátu.

Jeho odborné renomé a důvěra, které se těšil u T. G. Masaryka a A. Švehly však vedly k tomu, že v prosinci 1925 usedl opět do křesla ministra financí a setrval v něm (s roční přestávkou od listopadu 1928) i přes střídání vlád až do roku 1931. S jeho působením v této funkci je spojeno založení Národní banky československé v roce 1926, daňová reforma z roku 1927, úspěšná snaha o liberalizaci peněžního trhu a přijetí opatření vedoucích ke zmírnění deflačních tlaků vyvolaných světovou hospodářskou krizí. Významně se zasloužil také o devaluaci koruny v únoru 1934, která měla za následek demisi vedení Národní banky v čele s Vilémem Pospíšilem a Englišovo jmenování do funkce guvernéra. I když na protest proti druhé devalvací koruny v říjnu 1936, která byla vyvolána opožděnou devalvací francouzského franku, podal demisi, nebyl z funkce guvernéra uvolněn a setrval v ní až do konce funkčního období v roce 1939 (Vencovský, 1991a, 1994b, 1995a, 1995b).

I přes působení ve významných národohospodářských funkcích inklinoval Engliš k akademické obci, zůstával i nadále pedagogem a teoretikem, tvůrcem teleologické teorie národohospodářské (Vencovský, 1990; Vaněk, 2000). Ať již jako ministr financí či jako guvernéř Národní banky československé usiloval Engliš o prosazování svých teoretických názorů (Vencovský, 1994b). Je tedy zcela pochopitelné, že se často střetával s názory A. Rašína, a to i přes to, že byli oba členy téže politické strany. Zatímco Rašín byl v oblasti ekonomické teorie spíše eklektikem a byl při prosazování svých záměrů tvrdý a nekompromisní, snažil se Engliš v zájmu zachování důvěryhodnosti strany své kritické názory formulovat spíše obezřetně. Přesto mezi nimi nezřídka docházelo i k poměrně ostrým sporům a slovním potyčkám. Ve svých hospodářskopolitických funkcích Engliš při problémech s prosazováním svých záměrů postrádal Rašínovu tvrdost a nabízel spíše rezignaci na svou pozici, než aby přijal řešení, které neodpovídalo jeho přesvědčení (Vencovský, 1995b).

Jako vůbec první podřídil Engliš metodologické úvahy úvahám noetickým. Za základ každé vědy považoval logickou ujasněnost pojmů, s nimiž daná věda pracuje. V ekonomii (národním hospodářství) ji však postrádal, což dokládá konkrétním upozorněním na pojem hodnota, který byl podle jeho názoru vykládán „pouze empiricky, bez odlišení formy od obsahu“ (Vencovský, 1999, s. 16). Filosofickým východiskem se mu stal kritický idealismus rozvíjený v díle Immanuela Kanta (Vaněk, 2000) a jeho úvaha, že naše poznávání skutečnosti má dvě formy. První z nich je spojena se způsobem tohoto poznávání, druhá pak s jeho obsahem, neboli s předmětem tohoto poznávání. V souvislosti s tím se pak podle Engliše liší pohledy jednotlivých vědeckých disciplin na stejné předměty. Jak uváděl, liší se například

odborný pohled přírodovědce a národohospodáře či právníka na natolik obyčejnou skutečnou věc, jakou je například les. K oběma Kantovým formám poznávání empirie, tj. svět jaký je a jaký má být, připojil Engliš ještě formu třetí – svět „jaký je chtěn“. Na tomto základě pak dospěl k formulaci principů své teleologické metody (z vědeckého télos = účel, cíl) a k její aplikaci v národohospodářské vědě, jejímž výsledkem je jeho teleologická teorie národohospodářská. Jejím předmětem je „pořádek, ve kterém národ pečuje o udržení a zlepšení života. Tato péče je organizována inteligentními subjekty a odehrává se v účelových souborech, v hospodářstvích“ (Vencovský, 1999, s. 16).

Ke vztahům mezi těmito hospodářstvími, kterými jsou domácnosti, podniky, banky, stát apod., dochází na čtyřech základních typech trhů: na trzích zboží a služeb, peněz, práce a deviz. Tyto trhy jsou navzájem úzce propojeny. Jejich fungování je založeno na působení tržního mechanismu, tedy na střetávání nabídky a poptávky, která vedou k určování cen zboží a služeb, úroků, mezd a měnových kurzů, přičemž obě strany trhu jsou zároveň úrovní těchto cen spoluurčovány. Dojde-li k porušení rovnováhy na jednom z těchto trhů, nemůže tato skutečnost zůstat bez vlivu na zbývající trhy, současně s tím však začnou působit síly k obnovení rovnováhy buď na původní, nebo na nové úrovni. To současně znamená, že setrvání jednotlivých trhů v rovnováze je podmíněno rovnovážným vývojem trhů ostatních. Tato přirozená tendence k rovnováze v ekonomice jako celku je však podmíněna nevmešováním státu do hospodářského života, tedy uplatňováním zásady hospodářského liberalismu a ponecháním prostoru pro působení soutěživosti a osobní zodpovědnosti, které Engliš považoval za hybné síly hospodářského rozvoje (1938).

Tyto podmínky jsou podle něj splněny v rámci individualistické hospodářské soustavy založené na soukromém vlastnictví veškerých statků a na osobní svobodě jednotlivců, kteří nesou plnou zodpovědnost za své jednání zaměřené na dosahování svého účelu. Jejím protipólem je solidaristická hospodářská soustava, v níž existuje jediné hospodářství, a to státní, takže jak organizace výroby, tak i spotřeba jsou záležitost státní moci a jsou podřízeny jejímu rozhodování. Neexistuje zde soukromé vlastnictví, a tedy ani trh a ceny. Veškeré statky jsou ve vlastnictví státní moci a jsou jí také podle potřeby, o níž ona sama rozhoduje, přidělovány jednotlivým subjektům. Existuje zde pracovní povinnost diferencovaná podle schopností a způsobilosti jednotlivců. Jde o krajní typy organizace hospodářství, které se v praxi v čisté podobě nevyskytují. Typickým prvkem, který narušuje „čistotu“ individualistické hospodářské soustavy, jsou sociální opatření, která mají solidaristickou povahu. Engliš je plně akceptoval, připomínal však, že nesmějí narušit její podstatu (1946).

Pokud jde o peníze, vycházel Engliš z přesvědčení, že v praktickém hospodářském životě při realizaci běžných transakcí není pro jednotlivá hospodářství důležitý hmotný základ peněz, které používají. Zajímají se spíše o jejich kupní sílu, tedy o množství statků a služeb, které je možné pořídit za peněžní jednotku. Takto pojatou kupní sílu však Engliš chápal jako myšlenkovou konstrukci odvozenou z cenové hladiny. Ve vztahu k ní hovořil o obecné kupní síle peněz resp. o jejich obecné hodnotě, která by měla být předmětem péče centrální měnové autority. Z pohledu jednotlivých hospodářství je kupní síla závislá na struktuře jejich poptávky na trzích, neboli na druzích a množství statků, které nakupují v rámci naplňování účelu, který sledují. Může tedy být pro jednotlivá hospodářství navzájem odlišná a může se lišit i od obecné kupní síly.

Na základě aplikace subjektového přístupu tak Engliš definoval peníze a jejich kupní sílu jednak z pohledu jednotlivých hospodářství, tedy domácností, podniků, obchodních bank resp. státu (ve smyslu státní účasti na hospodářském životě), jednak z pohledu centrální

měnové autority. Jednotlivá hospodářství nazírají peníze především jako žádoucí (chtěný) prostředek, který jim napomáhá ke sledování a naplňování jejich účelu, nikoli ovšem na základě jejich přímé spotřeby, ale v souvislosti s jejich univerzální nepřímou upotřebitelností neboli s jejich schopností zprostředkovat nákupy a prodeje statků a služeb na dílčích trzích. Z hlediska centrální měnové autority jsou peníze prostředkem, který usnadňuje chod hospodářství jako celku a o který je třeba pečovat, aby nezpůsobil jeho narušování. Jinými slovy, je třeba dbát o stabilitu jeho obecné kupní síly. Její základní determinantu spatřoval ve tvorbě peněžních důchodů v podnicích. Jen tam se totiž podle něj tvoří ekvivalent, který bude za tyto důchody nakupován. Bankovní úvěr je pouze zdrojem emise peněz. Jeho ekvivalent ve směně musí být vytvořen ve výrobních podnicích. Proto by mělo být bankovním systémem prostřednictvím jeho úvěrových aktivit dodáváno do ekonomiky jen tolik kapitálu pro potřeby výroby a investic, resp. jen takové množství prostředků v podobě spotřebních úvěrů, které odpovídá vkladům hospodářských subjektů v bankách.

Emisní politika centrální měnové autority by se pak měla omezit pouze na peníze, které do hospodářství přicházejí výlučně ve funkci zprostředkovatele směny, to znamená, že by neměla poskytovat dlouhodobě úvěry na tvorbu kapitálových statků v podnicích. Tyto formy úvěru by měly být výlučně záležitostmi obchodních bank. S tím souvisí i skutečnost, že Engliš odmítal využívání operací na volném trhu jako nástroje měnové politiky s tím, že nelze zaručit, aby prostředky takto získané nebyly obchodními bankami použity na poskytování dlouhodobých úvěrů. Za nejvhodnější nástroj proto považoval emisi peněz na bázi eskontu a reeskontu směnek, s jejich ústupem z platebního styku pak připouštěl využívání diskontních nástrojů pro udržování rovnováhy na peněžním trhu. Jednoznačně však odmítal využívání měnové politiky k podpoře investic, zaměstnanosti či hospodářského růstu. Z hlediska emisní politiky považoval také za mimořádně důležité sledovat strukturu peněz, které se v oběhu nacházejí či do něj vstupují, diferencovanou z hlediska jejich funkcí. V souvislosti s tím zdůrazňoval, že centrální měnová autorita by měla mít přehled o potřebě peněz pro účely směny, pro jejich fungování jako kapitálu, pro výdaje na spotřebu či na investice apod. (1938).

Jak již bylo uvedeno, snažil se Engliš své teoretické názory uplatňovat v praktickém hospodářském životě. Ne vždy se mu to však podařilo zcela jednoznačně, byly i situace, kdy se musel spokojit s kompromisy či dokonce s neúspěchem (Vencovský, 1994b, 1995b). Byla to doba ostrých diskusí, názorových sporů a politických ořesů, které probíhaly v podmínkách hledání cest k překonání válečného rozvratu a k vytváření adekvátního finančního a měnového prostředí. Nezvratným faktem však zůstává, že Engliš sehrál významnou pozitivní úlohu jako spolutvůrce hospodářské politiky prvního Československa a že se nesmazatelným způsobem zapsal i do dějin českého ekonomického myšlení.

František Vencovský

František Vencovský se narodil 12. ledna 1923 v Úsobí v okrese Havlíčkův Brod jako starší ze dvou synů obchodníka se střížním zbožím. Po maturitě na reálném gymnáziu v Pelhřimově absolvoval abiturientský kurz při Obchodní akademii v Chrudimi a krátkou dobu pracoval v účtárně Úrazové pojišťovny v Praze. Posléze byl nasazen na manuální práci do pobočky továrny Philips v Praze – Hloubětíně. Po skončení války začal studovat na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. V roce 1950 nastoupil jako provozní účetní ve Strojní traktorové stanici v Humpolci.

Zájem o podnikové finance mu v roce 1956 umožnil přechod do okresní pobočky Státní banky československé v Humpolci na pozici úvěrového referenta. Tím započala dlouhá etapa jeho působení ve sféře bankovníctví. V roce 1961 byl přeložen do krajské pobočky v Českých Budějovicích, kde začal pracovat jako analytik. V roce 1969 přešel do ústředí Státní banky československé v Praze, kde byl v roce 1971 jmenován poradcem předsedy Svatopluka Potáče. Po té, co se stal Svatopluk Potáč v roce 1981 předsedou Státní plánovací komise, byl F. Vencovský převeden do funkce jeho poradce a zůstal zde až do roku 1989. Od roku 1990 pracoval opět jako poradce předsedy, a posléze guvernéra Státní banky československé. Ve své funkci setrval i po rozdělení republiky a po vzniku České národní banky. Oficiálně zde sice své působení ukončil v roce 1993, nicméně s centrální bankou zůstal v úzkém kontaktu prakticky až do své smrti. Jedním z úspěšných výsledků této spolupráce je stálá expozice Lidé a peníze v hlavní budově ČNB v Praze, jejímž autorem byl právě F. Vencovský (Vencovský, 2002).

V roce 1993 nastoupil jako vysokoškolský pedagog na Katedru měnové teorie a politiky Vysoké školy ekonomické v Praze, s níž externě spolupracoval již od roku 1992. Spolupráce s původní katedrou financí³ se však datuje již do 70. a 80. let, kdy byl jako pracovník ústředí Státní banky československé zván do odborných diskusí, seminářů a výzkumných aktivit. Účastnil se obhajob disertačních a habilitačních prací a pro různá fóra – i v rámci dalších pracovišť VŠE – připravoval přednášky k aktuálním národohospodářským problémům souvisejícím především s penězi a měnovou politikou. Byl také členem vědecké rady národohospodářské fakulty.

I když po většinu svého profesionálního života působil spíše v oblasti hospodářské praxe, neúnavně se již od svého mládí věnoval studiu ekonomické teorie. To bezesporu přispělo k tomu, že v průběhu 60. let postupně získával renomé vynikajícího odborníka v oblasti financí a účastnil se diskusí kolem řešení problémů spojených s emisí peněz, se směřitelností československé koruny, s měnovým kurzem apod. Tomu odpovídala i jeho tehdejší publikační činnost. V 70. a 80. letech se zařadil do nepříliš početné skupiny ekonomů, kteří usilovali o vytvoření prostoru pro posílení úlohy peněz a s tím souvisejícího vlivu měnových a finančních nástrojů na hospodářský vývoj.

90. léta tak přinesla jen nový impuls pro další rozvíjení jeho vědecké práce. Znovu byly nastolovány otázky týkající se emise peněz, charakteru a zaměření měnové politiky, nastavení měnového kurzu, směřitelnosti měny apod., tentokrát však musely být řešeny ve změněných podmínkách. Metodologický přístup F. Vencovského však zůstal stejný, i nadále aplikoval Englišovu teleologickou metodu a zachovával jeho zásady zkoumání hospodářských jevů a procesů. Bylo také jeho zásluhou, že česká ekonomická věda začala po roce 1989 splácet svůj dluh vůči vývoji českého ekonomického myšlení, zejména pak vůči té etapě, která byla v předchozích letech opomíjena a odsouvána do pozadí. Tento návrat však nebyl samoúčelný, a to zejména pokud jde o vývoj české monetární teorie a teorie měnové politiky. F. Vencovský v něm spatřoval cestu k hledání analogií se soudobým vývojem v Československu a posléze i v ČR a možnost poučení z realizace praktické měnové politiky v období mezi oběma světovými válkami.

Pro charakteristiku tvůrčího přínosu F. Vencovského jsou typické především dva rysy: Byl žákem K. Engliše (srv. např. Tůma, 2006; Koderová, 2011) a prakticky ve všech svých

³ Katedra měnové teorie a politiky byla vytvořena spolu s katedrou bankovníctví a pojišťovnictví, katedrou veřejných financí a katedrou financí podniku jako nástupnická katedra bývalé katedry financí bezprostředně po založení samostatné Fakulty financí a účetnictví VŠE v Praze v roce 1991.

pracích rozvíjel jeho národohospodářskou teorii aplikací teleologické metody, a to jak ve svých pracích teoretických, tak i při návrzích na řešení praktických hospodářských problémů, především pak v oblasti monetární teorie a politiky. To platí pro jeho práce od samých počátků jeho vstupu do širšího povědomí naší odborné veřejnosti v 60. letech. Dalším charakteristickým rysem byl široký okruh jeho zájmu, který zahrnoval nejen měnovou teorii a politiku, ale směřoval také do historie, a to především do oblasti dějin českého ekonomického myšlení a dějin bankovníctví (především centrálního) a měnové politiky.

I když je obtížné hodnotit, ve které oblasti byl přínos F. Vencovského nejvýraznější, je nesporné, že se nesmazatelným písmem zapíše do oblasti dějin ekonomických teorií. Byl totiž vůbec prvním autorem, který podal ucelený pohled na vývoj českého ekonomického myšlení od počátků jeho formování v polovině 19. století až do roku 1948. Původní projekt byl zpracován za podpory Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky v roce 1996 a stal se podkladem pro vydání reprezentativní knižní publikace (1997a), která vyšla o rok později a byla oceněna Českým literárním fondem jako nejlepší knižní publikace roku 1997. Bezprostředním podnětem k jejímu napsání byla skutečnost, že se v období po roce 1948 podařilo téměř úplně vymazat z obecného i odborného povědomí jména řady českých národohospodářů, kteří zakládali své myšlení na principech, jež neodpovídaly marxistické ideologii. Snahou F. Vencovského bylo navrátit je do národního povědomí a přisoudit jim odpovídající místo v české ekonomické historiografii. Vybral představitele hlavních myšlenkových proudů, které se u nás zformovaly v meziválečném období, tak, aby ukázal především jejich základní filosofický, noetický a metodologický přístup, jejich společenské resp. politické postoje a hlavní oblasti národohospodářské teorie, kterými se zabývali. Přitom usiloval o pozitivní nestranný výklad s tím, že jeho práce nemá být kritickou analýzou. Hodnocení prezentovaných názorů tak zcela ponechával na čtenáři.

V redakčním článku časopisu *Finance a úvěr* (2008) k 75. narozeninám Františka Vencovského byla tato publikace hodnocena slovy: „Po opakovaném přečtení Vencovského knihy má čtenář jasno v jednom – je to dílo zakladatelského významu, onen vzácný typ publikace, jež bude celá desetiletí uváděna jako prvotřídní zdroj ve všech bibliografiích v daném oboru od seminárních prací po habilitační studie. Každý badatel se bude muset na své cestě poznání dějin českého ekonomického myšlení s Vencovského knihou vyrovnat a pokoušet se ji překonat. Je však možné, že některé pasáže (zejména o Englišovi a Rašínovi) překonány nebudou nikdy.“ (Redakční článek, 1998, s. 525)

Významným českým národohospodářům se F. Vencovský věnoval i v řadě dalších svých prací. Společně s Miroslavem Šmejkalem a Jaroslavem Foltýnem se například podílel na zpracování vůbec prvního čísla časopisu *Acta Oeconomica Pragensia* věnovaného významným českým národohospodářům Albínu Bráfovi, Aloisu Rašínovi, Karlu Englišovi a Josefu Mackovi (Vencovský, 1993b). Opomenout nelze ani samostatné publikace věnované Karlu Kramářovi (1992) a Aloisu Rašínovi (1991b) a řadu dalších drobnějších prací, především cyklus *Velcí čeští národohospodáři* věnovaný Františku Ladislavu Chleborádovi, Josefu Kaizlovi, Albínu Bráfovi, Karlu Englišovi, Aloisu Rašínovi, Josefu Mackovi, Vilibaldy Mildschuhovi, Jaroslavovi Nebesářovi a Vladimíru Kadlecovi (Ekonom, 1999). Alespoň zmínku si zaslouží zajímavá stat' spojující Josefa Macka s Vysokou školou obchodní, Karla Engliše s Masarykovou univerzitou v Brně a Cyrila Horáčka st. a Josefa Grubera s Právnickou fakultou Univerzity Karlovy (1999).

Práce věnované vývoji měnové politiky a bankovníctví (především centrálního) v Československu resp. v českých zemích přináší nejen zevrubný výklad doplněný řadou statistických dat, ale i autorovo zamyšlení nad tím, jaké faktory ho ovlivňovaly a jaký byl

jeho vliv na související oblasti. Řada historicky orientovaných prací F. Vencovského byla současně také reakcí na řešení souvisejících aktuálních problémů a posloužila mu nejen k vyjádření, ale hlavně ke zdůvodnění jeho názorů na daný problém a vlastního stanoviska k možnostem jeho řešení. To platí pro všechny práce, které lze zařadit do této oblasti, a to již od prvních prací z počátku 70. let. Zvláštní pozornost si v této souvislosti zaslouží zejména stať věnovaná funkci zlata v historii československé měny, která se stala mj. východiskem pro vyjádření osobního názoru autora v rámci probíhající diskuse týkající se otázky, zda vůbec, resp. do jaké míry by mělo být v zákonných normách zakotveno spojení tehdejší československé koruny se zlatem (1979).

V této souvislosti zdůrazňoval, že nejde zdaleka jen o záležitost legislativy, že nejde o zlato samotné, ale o jeho peněžní funkce, které nepůsobí ve všech etapách, systémech a situacích stejně intenzívně, a že „jakékoli právní kodifikování zlata musí vycházet z úvahy: k čemu, k využití jakých funkcí bývá zlato zakotveno do měnových zákonů“ (1979, s. 802). A protože podle něj měla být každá teorie prověřována praxí, analyzoval na československé historii, jak se jednotlivé funkce zlata v jejím průběhu prosazovaly, s cílem upozornit na teoretickou i praktickou složitost hledání odpovědi na výše položenou otázku.

První monografií F. Vencovského v oblasti české monetární historie je reprezentativní publikace *Měnová politika v české historii* vydaná Českou národní bankou u příležitosti 75. výročí založení Národní banky Československé. Volba padla jednoznačně na F. Vencovského, který „poznal bankovní řemeslo na všech úrovních – od praktického života na pobočce až po složité makroekonomické problémy peněžní politiky státu. Nebylo náhodou, že jako poradce asistoval v posledních letech u všech významných změn, např. u zrodu nové podoby Státní banky československé a později ČNB.“ (Vencovský, 2001, s. 4) Publikace ukazuje obrovský rozsah autorových znalostí o vývoji měny a měnových poměrů na našem území, a to od ražby prvních českých peněz v desátém století jako výrazu suverénní státní moci za vlády knížete Boleslava II. až po vznik české koruny v roce 1993 a problematiku měnové politiky v procesu evropské integrace. A nejen to. Z rozsáhlého kvanta informací i zde, stejně jako ve všech svých ostatních pracích, dokázal F. Vencovský se značnou odbornou erudicí vybrat stěžejní události a podat je čtivou a srozumitelnou formou.

Kapitoly věnované vzniku samostatné československé měny, nejvýznamnějším událostem v její historii a vývoji měnových poměrů v Československu jsou dále rozpracovány a podstatně rozšířeny v samostatné publikaci nazvané *Vzestupy a propady československé koruny* (2003). Ke svému oblíbenému období mezi oběma světovými válkami se vrátil kromě řady statí a článků (srv. např. 1995c, 1996a, 1996b) také v publikaci *Dějiny měnových teorií na českém území* (Vencovský – Půlpán aj., 2005) a to ve II. oddíle nazvaném *Století tvůrčích autorit – od Bráfa k Englišovi*. Svůj výklad rozdělil do dvou období. První z nich zachycuje etapu od počátku 19. století, který poznamenala hospodářská krize a státní bankrot, až do vzniku samostatného Československa. Druhé je věnováno podstatně kratšímu časovému úseku, a to od roku 1918 do roku 1948.

Podobný charakter měla i účast F. Vencovského na zpracování rozsáhlé publikace *Dějiny bankovníctví v českých zemích*,⁴ do níž přispěl dvěma kapitolami. V první z nich zabývající se měnovou situací v Československu v letech 1918–1945 popisuje vznik samostatné československé měny a politiku jejího upevňování úzce spjatou s osobností A. Rašína, spory kolem oficiálního spojení koruny se zlatem na konci dvacátých let, měnový vývoj v průběhu Světové hospodářské krize a s ní spojených devalvací. V závěru této kapitoly pak věnuje

⁴ O náročnosti práce na této publikaci viz Vencovský (2000d).

pozornost devastaci československých měnových poměrů v průběhu druhé světové války. Další kapitola věnovaná charakteru našeho měnového vývoje po roce 1945 svědčí stejně jako všechny ostatní práce věnované této problematice (kromě výše uvedených viz též 1997b) o zevrubné obeznámenosti F. Vencovského s měnovými poměry v tehdejší Československu, a to od opětovného zavedení jednotné československé měny – koruny československé – až po zhoršování měnové a finanční situace jako důsledku narůstající hospodářské nerovnováhy na konci 80. let. Velkým tématem při výkladu měnového vývoje byly pro F. Vencovského měnové reformy a odluky, k nimž se ještě vrátil v samostatné stati (1993d), a to zejména v souvislosti s měnovou odlukou v roce 1993.

Závěr

Připomutí 50. výročí od úmrtí K. Engliše by nebylo myslitelné bez současné vzpomínky na jeho žáka, osobního přítele a pokračovatele F. Vencovského, a to tím spíše, že do stejného období spadá i 5. výročí jeho úmrtí. Nejenže F. Vencovský aplikoval Englišovu teleologickou metodu a jeho přístup ke zkoumání hospodářských jevů a procesů při řešení problémů, které se – zejména v měnové oblasti – objevovaly v procesu transformace československé a posléze české ekonomiky a v rámci jejího dalšího vývoje, ale významným způsobem se zasloužil také o to, že jméno a přínos K. Engliše zůstanou trvale zapsány v dějinách českého ekonomického myšlení. Svě místo v nich bezesporu získá i F. Vencovský, a to i přesto, že stávající připomínka vystihuje jeho význam pro českou ekonomickou teorii a historiografii značně zjednodušeně a zatím bez možnosti odkazu na další práce podobného charakteru, jako tomu bylo, právě díky F. Vencovskému, v případě K. Engliše.

Literatura

- [1] Ekonom (1999): *Velcí čeští národohospodáři*. Ekonom, 1999, roč. 32, č. 26–34.
- [2] Engliš, K. (1938): *Soustava národního hospodářství*. Praha, Melantrich, 1938.
- [3] Engliš, K. (1940): *Národní hospodářství*. Praha, Orbis, 1940.
- [4] Engliš, K. (1946): *Hospodářské soustavy*. Praha, Všehrd, 1946.
- [5] Engliš, K. (1990): *Hospodářské soustavy*. Praha, Všehrd, 1990.
- [6] Engliš, K. (1992): *Věčné ideály lidstva*. Praha, Vyšehrad, 1992.
- [7] Engliš, K. (1995): *Národní hospodářství. Vybrané kapitoly*. Brno, Nadace Universitas Masarykiana, 1995.
- [8] Finance a úvěr (1998): *František Vencovský a jeho celoživotní přínos pro českou ekonomii*. Finance a úvěr, 1998, roč. 48, č. 8, s. 523–526.
- [9] Koderová, J. (2011): *František Vencovský. Život a dílo*. Praha, Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky č. 3, 2011.
- [10] Tůma, Z. (2006): *Vzpomínka na Englišova žáka*. Hospodářské noviny, 2006, roč. 50, č. 134, s. 10.
- [11] Vaněk, J. (2000): *Englišova teleologie jako filozofický základ ekonomického myšlení*. Politická ekonomie, 2000, vol. 48, no. 4, s. 469–481.
- [12] Velek, J. (1999): *Cena Karla Engliše pro F. Vencovského*. Bankovníctví, 1999, roč. 7, č. 4, s. 5.

- [13] Vencovský, F. (1979): *Funkce zlata v historii československé měny*. Finance a úvěr. 1979, roč. 29, č. 12, s. 802–817.
- [14] Vencovský, F. (1990): *Englišovo teleologické pojetí národohospodářské vědy*. Politická ekonomie, 1990, roč. 38, č. 8, s. 897–908.
- [15] Vencovský, F. (1991a): *Englišova finanční a měnová politika*. Havířov, Petr P. Pavlík, 1991.
- [16] Vencovský, F. (1991b): *Alois Rašín – život a dílo*. Praha, Všehrd, 1991.
- [17] Vencovský, F. (1992): *Karel Kramář*. Praha, Všehrd, 1992.
- [18] Vencovský, F. (1993a): *Karel Engliš*. Brno, Nadace Universitas Masarykiana, 1993.
- [19] Vencovský, F. (1993b): *Karel Engliš, život a dílo*. In Šmejkal, M. (ed.): *Významní čeští národohospodáři*. Acta Oeconomica Pragensia, 1993, roč. 1, č. 1, s. 63-106.
- [20] Vencovský, F. (1993c): *Prof. dr. Karel Engliš*. Bankovníctví. 1993, roč. 1, č. 3, příloha.
- [21] Vencovský, F. (1993d): *Naše měnové reformy a odluky*. Finance a úvěr, 1993, roč. 43, č. 9, s. 394-402.
- [22] Vencovský, F. (1994a): *Cena Karla Engliše*. Bankovníctví, 1994, roč. 2, č. 24, s. 4.
- [23] Vencovský, F. (1994b): *Englišova peněžní teorie a politika*. Praha, Česká národní banka, Výzkumná studie Institutu ekonomie č. 20, 1994.
- [24] Vencovský, F. (1995a): *Englišova praxe měnové a finanční politiky*. Politická ekonomie, 1995 roč. 43, č. 2, s. 246–255.
- [25] Vencovský, F. (1995b): *Ministrem financí v šesti vládách*. Lidové noviny, 1995, roč. 8, č. 192, s. 8.
- [26] Vencovský, F. (1995c): *Před 70 roky se rozhodovalo o vzniku Národní banky československé*. Bankovníctví, 1995, roč. 3, č. 9, s. 4-6.
- [27] Vencovský, F. (1996a): *Řízení naší měny v prvním Československu*. Finance a úvěr, 1996, roč. 46, č. 4, s. 189-203.
- [28] Vencovský, F. (1996b): *Výročí Národní banky československé. Měnová politika Národní banky československé*. Bankovníctví. 1996, roč. 4. č. 9, s. 23-28.
- [29] Vencovský, F. (1997a): *Dějiny českého ekonomického myšlení do roku 1948*. Brno, Nadace Universitas Masarykiana, 1997.
- [30] Vencovský, F. (1997b): *Dvě kapitoly z dějin našeho bankovníctví*. Bankovníctví, 1997, č. 13, s. 19-26.
- [31] Vencovský, F. (1999): *Tři vysoké školy – tři centra ekonomického myšlení v prvním Československu*. Acta Oeconomica Pragensia, 1999, roč. 7, č. 5, s. 7-21.
- [32] Vencovský, F. (2000a): *„Co by se pane kolego stalo ...“*. Hospodářské noviny, 2000, roč. 43, 11. 8., s. 5.
- [33] Vencovský, F. (2000b): *Přínos Karla Engliše pro ekonomickou vědu*. Politická ekonomie, 2000, roč. 48, č. 4, s. 451-468.
- [34] Vencovský, F. (2000c). *Z vědeckého odkazu Karla Engliše. K 120. výročí narození*. Finance a úvěr, 2000, roč. 50, č. 7, s. 430-443.
- [35] Vencovský, F. (2000d): *Nebylo snadné psát historii o českých bankách*. Bankovníctví. 2000, roč. 3, č. 1, s. 41.

- [36] Vencovský, F. (2001): *Měnová politika v české historii*. Praha, ČNB, 2001.
- [37] Vencovský, F. (2002): *Lide a peníze*. Bankovníctví. 2002, roč. 10, č. 1, s. 14–15.
- [38] Vencovský, F. (2003): *Vzestupy a propady československé koruny. Historie československých měnových poměrů 1918–1992*. Praha, Oeconomica, 2003.
- [39] Vencovský, F. – Půlpán, K. aj. (2005): *Dějiny měnových teorií na českém území*. Praha, Oeconomica, 2005.

František Vencovský a Karel Engliš – dvě významná výročí

Jitka Koderová

ABSTRAKT

Před padesáti lety, 30. června 1961, zemřel Karel Engliš (*1880), jeden z nejvýznamnějších českých ekonomů, politiků a státníků z období mezi oběma světovými válkami. Je oceňován nejen pro svůj přínos k rozvoji ekonomické teorie, ale také pro svůj významný podíl na formování československé fiskální a monetární politiky, o něž se zasloužil jako ministr financí (v šesti vládách) i jako guvernér Národní banky československé.

Jeho přítel a žák František Vencovský (*1923), jeden z nejvýznamnějších českých ekonomů druhé poloviny XX. století, zemřel před pěti lety 5. července 2006. Je oceňován pro svůj přínos rozvoji dějin českého ekonomického myšlení, bankovníctví a měnové politiky. Aplikoval také Englišovu teleologickou metodu při řešení soudobých problémů zejména v oblasti peněz, měnových kurzů a měnové politiky.

Klíčová slova: Dějiny českého ekonomického myšlení; Karel Engliš; František Vencovský.

František Vencovský and Karel Engliš – Two Important Anniversaries

ABSTRACT

Karel Engliš (1880 – 1961) one of the most prominent Czech economists, politicians and statesmen of the period between the two world wars died fifty years ago on the 30th of June 1961. He is valued for his contribution to the development of the economic theory as well as for his very significant part in making the Czechoslovak fiscal and monetary policy, which he formed both as the Finance Minister in six governments and the Governor of the National Bank of Czechoslovakia.

His friend and follower František Vencovský (*1923) one of the most prominent Czech economists of the second half of the XX century died five years ago on the 5th of July 2006. He is valued for his contribution to the development of the history of the Czech economic thought, banking and monetary policy. He employed Engliš's teleological method while finding solutions for contemporary issues especially in the area of money, exchange rate and monetary policy.

Key words: History of Czech Economic Thought; Karel Engliš; František Vencovský.

JEL classification: B12, B26, B31.